

А. В. СІДЕЛЬНИКОВ

SIDELNIKOV A.

*адвокат, аспірант, Академія адвокатури України
(Науковий керівник – доцент Г. І. Сисоєнко)***ІДЕЯ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ****THE IDEA OF FORMATION OF THE BAR AS LEGAL INSTITUTION**

*Тези доповіді на Науковій конференції аспірантів, молодих вчених і практиків
«Актуальні питання законодавчого й організаційного забезпечення здійснення правової допомоги в Україні»,
27 березня 2015 року, Київ, Академія адвокатури України*

Однією з важливих цінностей суспільства, як і держави, є адвокатура, яка є важливим правовим інститутом.

З огляду на виникнення адвокатури ще з древніх часів, виникає питання: які правові аспекти формування та розвитку інституту адвокатури в тому числі і в Україні. Пошук відповіді на це питання необхідно здійснювати в тому числі на основі дослідження одного із таких чинників як сама ідея формування інституту адвокатури.

Проблематики історичного розвитку, функціонування інституту адвокатури, ролі та місця адвокатури в суспільстві, та ін. досліджувались багатьма українськими правознавцями, зокрема такими, як В. Бігун, Т. Варфоломеєва, І. Гловацький, О. Жуківська, В. Святоцька, О. Святоцький, М. Михеєнко, М. Штефан, О. Якименко та ін.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних і зарубіжних вчених у дослідженні проблематики, зауважимо, що нині теоретичні та філософські питання правових аспектів формування та розвитку інституту адвокатури в Україні залишаються малодослідженими.

Адвокатура (від лат. *advocates* – прикликаний) – професійна спільнота осіб, що отримали статус адвоката і зайнятих адвокатською діяльністю [1].

Адвокатура є важливим правовим інститутом розвинених держав, що стоїть на варті прав і свобод громадян та їх об'єднань. Це також складна соціальна система, яку складають усі адвокати окремої держави.

Устрій адвокатури, її публічно-правовий статус в кожній країні має свої особливості. У деяких країнах діють декілька адвокатських корпорацій. У європейській правовій культурі загальноприйнятим є надання правової допомоги професійним адвокатом. У такому розумінні, адвокат виступає під різними назвами цієї професії: правознахисник (нім. *Rechtsanwalt*) в Німеччині, адвокат в Росії, Україні, (фр. *Avocat*) у Франції, (італ. *Avvocato*) в Італії. У деяких державах функції адвоката виконують представники двох професій. Наприклад, в Великій Британії – баррістер (англ. *Barrister*) та солісітор (англ. *Solicitor*), в Польщі – адвокат (пол. *Adwokat*) та правовий радник (пол. *Radca Prawny*).

Сучасне вітчизняне законодавство визначає, що адвокатура це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [2].

Ідея (грец. *εδος* (ейдос); *ιδέα* – початок, принцип) – форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення.

За своєю логічною будовою ідея є формою мислення, різновид поняття, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямований на її перетворення.

Особливістю ідеї є здатність виявляти найсуттєвіші, всепідпорядковуючі риси і закони об'єктивних процесів і створювати цілісний, взірцевий образ

предмета в пізнанні або творчості. Вона органічно поєднує в собі теоретичні та практичні аспекти відношення людини до світу.

Ідея береться за основу того чи іншого процесу людської творчості. Ідея може бути істинною або хибною. Критерієм істинності ідеї є суспільно-історична практика. [3]

Окрім того, «формування» це процес надання форми чого-небудь. У широкому сенсі під формуванням розуміють будь-який процес, в якому чому-небудь надається стійкість, завершеність, певний тип або щось створюють, організують, складають, з'єднують [4]

Питання розрізнення понять «інститут» та «інституція» вирішується шляхом окреслення специфіки застосування кожного з них та неприпустимості ототожнення їх значень. Інституціям відводиться значення символічних, звичаєвих, семіотичних значень та практик, закріплення і відтворення яких здійснюється за допомогою таких соціальних організацій, як інститути (зокрема, адвокатури).

Щоб зрозуміти різницю між поняттями «інститут» та «інституція», варто взяти до уваги, найперше, те, що термін «інститут» походить від латинського «*institutum*», що означало встановлення, запровадження, звичай. «*Institutio*», «*institutiones*» називався підручник. Чи не першою відомою інституцією став підручник римського юриста Гая (друга половина II століття), що складався з чотирьох книг. Згодом з'являються інші інституції. Зокрема, у VI столітті широко відомою під такою назвою стала одна з чотирьох частин зводу чинного римського права, створеного за ініціативою імператора Східної Римської імперії Юстиніана I [5]. Отже, в латинській мові чітко простежувалися своєрідні смислові межі між цими однокореневими поняттями.

У подальшому терміни «*institutum*» та «*institutio*» були сприйняті багатьма мовами світу. Особливу ж увагу дослідники, зокрема О. Конт (1798–1857 рр.) та Г. Спенсер (1820–1903 рр.), почали приділяти «інститутам» тільки з початком XIX століття, використовуючи в процесі їх аналізу наявний дослідницький інструментарій – еволюціоністський чи позитивістський підходи. Відтак по-

чинає формуватися інституціоналізм як принцип дослідження.

Інститути витлумачувалися як «природні» утворення. Обґрунтовуючи їх сутність, дослідники розмислювали над сферою компетенції інститутів [6].

Згодом, на противагу «природному» обґрунтуванню виникнення інститутів, в це поняття включаються (зокрема, М. Вебером та К. Марксом) елементи «штучності», або соціальної інженерії. Інститути починають розглядати як конструкти, що склалися в результаті послідовно проведеної людьми об'єктивної реальності. Крім цього, Т. Парсонс, приміром, вбачав у них сукупність специфічних нормативних комплексів, задіяних в процесі регуляції статусно-рольової поведінки індивідів; М. Оріу – особливу юридичну техніку, покликану втілювати в практику норми об'єктивного права [7].

Поряд з цим з'являються дослідники (які, приміром, дотримувалися консервативної парадигми), котрі здійснюють спроби витлумачити інститути через традицію, мораль та звичку, протиставляючи «інституту» таке поняття, як «конституція» [8]. Перший з цих термінів вживався консерваторами для позначення соціальних і політичних структур, котрі були плодом традиції, історії, моралі, звички, а другий (що використовувався лібералами) підкреслював вторгнення волі, спрямованої на надання політичній владі раціональної та міцної організації.

Перша половина XX століття стала часом надзвичайного поширення інституційного підходу в англо-американській науці, наслідком чого була поява цілого ряду досліджень, серед яких «Соціальні інститути» Дж. Хертслера (1929 р.) та його ж праця «Американські соціальні інститути» (1961 р.), «Інститути» У. Гамільтона (1932 р.), «Сучасні американські інститути» Ф. Чепіна (1935 р.), «Соціальні інститути» Л. Балларда (1936 р.), «Соціальні інститути» Г. Барнза (1942 р.), «Головні соціальні інститути» К. Панунзіо (1946 р.), «Інститути суспільства» Дж. Фейблмана (1956 р.) [9]. Дослідники, розкриваючи сутність терміна, розуміли під інститутами (насамперед – соціальними) досить розмаїте коло речей: форми мислення, що встановилися [10]; вербальні символи, за допомогою

яких можна описати групу соціальних звичаїв, що набули поширення і стали незмінними [11]; ідеї [12]; моделі настанов поведінки членів групи [13]; зразки стандартизованих очікувань, які управляють поведінкою індивідів та соціальними відносинами [14]. Згодом М. Дюверже висловив думку, що термін «соціальний інститут» можна було б резервувати для позначення сукупності ідей, вірувань, звичаїв, які складають впорядковану і організовану цілісність [15].

Показово, що в сучасних текстах західних авторів чітко розмежовується «institution» і «institute», хоча повної згоди щодо визначення сутності «інституту» та «інституції» серед них не існує [16]. Попри це, послуговуючись саме цими термінами, усі гуманітарні науки проводять дослідження інституційних утворень у різних площинах. Наприклад, правова наука незмінно розглядає інститути як стійкі комплекси юридичних правил, «які, переслідуючи одну спільну мету, управляють перманентним та абстрактним вираженням суспільного життя» [17].

Таким чином процес надання форми починається з існування об'єктивного знання про наявну дійсність та мети спрямованої на її перетворення. Тому ідея формування інституту виступає одним із чинників формування та розвитку інституту адвокатури як в цілому так і в Україні в різних аспектах та історичних вимірах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Смоленский М. Б. Адвокатская деятельность и адвокатура в Российской Федерации / М. Б. Смоленский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – С. 7. – ISBN 5-222-02585-3.
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 5 липня 2012 року № 5076-VI.
3. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986.
4. Большой энциклопедический словарь / [гл. редактор А. М. Прохоров]. – Большая Российская энциклопедия, 1998.
5. Быченков В. М. Институты. Сверхколлективные образования и безличные формы социальной субъектности / В. М. Быченков. – М., 1996. – С. 8–9.
6. Гавра Д. П. Понятие социального института [Электронный ресурс] / Д. П. Гавра. – Режим доступа : http://www.soc.pu.ru/materials/golovin/reader/gavra/r_gavra1.html
7. Бержель Ж. Л. Общая теория права / Ж. Л. Бержель. – М. : Nota Bene, 2000. – С. 318.
8. Дюверже М. Политические институты и конституционное право // Антология мировой политической мысли : в 5 т. – Т. 2 : Зарубежная политическая мысль. XX в. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. наук ; рук. проекта Г. Ю. Семегин [и др.] ; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семегин [и др.]. – М. : Мысль, 1997. – С. 645.
9. Hertzler J. O. Social Institutions. – N.-Y., 1929; Barnes H. E. Social Institutions. – N.-Y., 1932; Hamilton W. H. Institutions. // Encyclopedia of The Social Sciences. – Vol. 8. – L., 1932; Ballard L. V. Social Institutions. – N.-Y., 1936; Chapin F. St. Contemporary American Institutions. A Sociological Analysis. – N.-Y., 1935; Panunzio C. Major Social Sciences. – N.-Y., 1946; Feibleman J. K. The Institutions of Society. – L., 1956.
10. Cooley Ch. H. Social Organization. A Study of the Large Mind. – N.-Y., 1929. – P. 313.
11. Hamilton W. H. Institutions. – P. 84.
12. Cilman G. An Inquiry into the Nature and Use of Authority. // Organization theory in Industrial Practice. – N.-Y., 1962. – P. 119.
13. Chapin F. St. Contemporary American Institutions. – P. 412.
14. Parsons T. Essays in Sociological Theory. – N.-Y., 1962. – P. 143.
15. Дюверже М. Политические институты и конституционное право / М. Дюверже. – С. 644.
16. The Encyclopedia Americana: international edition (in thirty volumes). – Glolier incorporated, 1998. – Volume 15. – P. 227.
17. Бержель Ж. Л. Общая теория права. – С. 314.